

A regionális szeparatizmus különböző útjai Indonéziában

Different Ways of Regional Separatism in Indonesia

Gyene Pál és Egeresi Zoltán

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2025.4.4

Összefoglaló: Indonézia Délkelet-Ázsia legnagyobb lélekszámú állama, ahol a világ legnépesebb muszlim nemzete él. A dzsakartai vezetés a függetlenség elnyerése után egy viszonylag sikeres nemzetépítési projektbe kezdett amely során különösen figyelembe vették az ország rendkívül tagolt területét, valamint a nyelvi és etnikai sokszínűségét. Meglepő lenne, ha egy ilyen fragmentált és sokszínű társadalomban nem jelentkezne bizonyos fokú regionális szeparatizmus. A tanulmányban ezért három ilyen konfliktust vizsgálunk meg, illetve hasonlítottunk össze, amelyeknek teljesen eltérő volt a kimenetelük és a dinamikájuk: Kelet-Timor a sikeres elszakadás, Aceh tartomány a megbékélés, míg Pápua (Nyugat-Új-Guinea) egy elhúzódó, alacsony intenzitású konfliktus példája. További különbség, hogy míg az első kettő esetében a szeparatista törekvések elsődleges mozgatórugója etnikai-nyelvi és vallási jellegű volt (keresztény kisebbségek próbáltak elszakadni a muszlim többségű nemzettől), addig Acehban a saját vallási identitás megőrzésén túl gazdasági tényezők is szerepet játszottak: ott ugyanis az iszlám gyakorlata szigorúbb, mint Indonézia főáramú vallásossága. Az említett regionális szeparatista törésvonalak azonban szinte semmilyen szerepet sem játszanak az indonéz nemzeti politikában: ott ugyanis – meglepő módon – a fő törésvonalak nem regionális jellegűek.

Kulcsszavak: regionális szeparatizmus, Indonézia, Kelet-Timor, Aceh, Pápua

Abstract: Indonesia is the most populous country in Southeast Asia where the world's largest Muslim nation lives. According to our hypothesis, Indonesia, after gaining independence, implemented a relatively successful nation-building project as a whole, especially keeping in mind the country's highly fragmented geographical territory and its enormous linguistic and ethnic diversity. One would be surprised if a certain degree of regional separatism had not reared its head in such a fragmented and diverse society. In our presentation, we examine three regional separatist conflicts within Indonesia in a comparative manner. The three conflicts show completely different course and dynamics. The case of East Timor exemplifies secession, the province of Aceh shows the example of reconciliation, and Papua is an ongoing low-intensity conflict. Another difference is that in the case of East Timor and Papua, the separatist aspirations had primary ethnic-linguistic and religious background (Christian minorities sought independence from the muslim majority nation), while the people of Aceh had an economic driving force in addition to preserving a distinct religious identity: the locally practiced version of Islam is stricter than the mainstream religiosity in Indonesia. These regional separatist drift lines, however, don't play almost any part in Indonesian national politics where surprisingly the main cleavages are not regional ones.

Keywords: regional separatism, Indonesia, East Timor, Aceh, Papua

Bevezetés

Indonézia az 1945-ös függetlenedése óta a világ egyik legnépesebb államává vált. A közel 2 millió négyzetkilométeres területét 17 ezer sziget teszi ki, s a nagyjából 280 milliós lakossága több száz – eltérő nyelvet beszélő – etnikai csoportból áll, amelyek közül a legnagyobb közösséget, az összlélekszám mintegy 40 százalékát, a jávaiak teszik ki. Az ország vallási térképe ehhez képest homogénebb: a népesség 87 százaléka muszlim, kb. 10 százaléka keresztény (a többségük protestáns), míg a hinduk megközelítőleg 2, a buddhisták és az egyéb vallásúak pedig összesen alig 1 százalékot tesznek ki.¹ Ez az etnikai és vallási sokszínűség, amely az államterület széttagoltságával párosul, szinte predesztinálta, hogy az ország története során számos belső biztonsági kihívás jelenjen meg, amelyek állandó gondot okoznak a kormánzatnak.²

Az ország a biztonság szűkebb értelmezése szerint jellemzően négy jelentősebb kihívással néz szembe, amelyek dinamikája térben és időben is nagyfokú eltérést mutat:

- nemzetközi terrorszervezetek sejtjei;
- belföldi radikális iszlamista szervezetek;
- vallási és etnikai konfliktusok;
- szeparatista mozgalmak.³

A felsoroltak – a geopolitikai tényezőkkel együtt – természetesen összefügghetnek, és kölcsönösen hathatnak is egymásra.⁴

A jelen tanulmány alapvetően az utóbbi kettővel kíván foglalkozni, amelyek eltérő intenzitással ugyan, de végigkísérték Indonézia történelmét. Az Ambon központú Dél-malukui Köztársaság rövid idejű fennállása óta elsősorban az acehi, a kelet-timori, valamint a pápuai szeparatista mozgalom jelentett komolyabb katonai és politikai fenyegetést az állam számára. Ezért az indonéz biztonságpolitikai kihívások dinamikájának a felvázolása után e három konfliktust vesszük részletesebben górcső alá, majd bemutatjuk, hogy az egymást követő indonéz kormányok hogyan próbálták kezelni őket.

Indonéziai fegyveres konfliktusok: történelmi áttekintés

A függetlenségi háború végével egy hatalmas, de soknemzetiségű ország jött létre Dél-kelet-Ázsiában, amely a hollandok elleni harcokban kulcsszerepet játszó hadsereg és helyi fegyveres csoportok, valamint a különböző politikai pártok közös szabadságvágyán alapult. Az dekolonalista mozgalom győzelmével megindulhatott egy új, modern állam kiépítése. Habár az az 1949-ben kiharcolt függetlenséget követően először még a gyarmati időkre emlékeztető, föderatív jellegű volt, de helyette 1950. augusztus 17-én létrejött az egységes, központosított Indonézia.⁵

Az alkotmány szerint „bevettnek” csak az írásos isteni kinyilatkoztatással rendelkező, monoteista „könyves vallások” számítottak – a buddhistáknak és a hinduknak több évükbe telt, mire kiharcolták, hogy a hitük bevett vallássá váljon. Annak ellenére, hogy a lakosság döntő többsége muszlim volt, az ország vezetői nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy az állam szekuláris maradjon, mert meg akarták előzni a muszlimok és a keresztények közötti vallási törésvonalak kialakulását.

Az iszlám szerepének a háttérbe szorítását azonban nem mindenki fogadta el. 1948 májusában radikális iszlamista katonák Sekarmadji Maridjan Kartosuwirjo (1907–1962) vezetésével megalapították az ún. Iszlám Háza (*Darul Islam*) nevű mozgalmat, amelynek a célja egy iszlám alapokon nyugvó állam létrehozása volt Indonézia területén. A fiatal köztársaság kormánya eleinte nem tett jelentős lépéseket a felszámolásukra, mivel az elsődleges fenyegetésnek továbbra is a holland gyarmati törekvéseket tekintette. Miután azonban 1950-re az ország egésze a republikánus kormány ellenőrzése alá került, kezdetét vette a Darul Islam elleni fegyveres fellépés. A mozgalom addigra különösen erős bázisokat épített ki Közép-Jávában, Aceh tartományban és Szulavézi (Celebesz) déli részén, illetve Borneón. A konfliktus csaknem másfél évtizedig tartott, és több mint negyvenezer emberéletet követelt. Végül 1962-ben a kormányerők elfogták Kartosuwirjót, majd halálra ítélték és kivégezték. Ezt követően a megmaradt iszlamista gerillák is letették a fegyvert, így a felkelés véget ért.⁶

Az első években egyetlen szeparatista mozgalomról lehetett hallani: a kis, részben kálvinisták által lakott Ambon szigetén a centralizációt ellenzők egy önálló államalakulatot hoztak létre, azonban az a központi kormányzat gyors katonai beavatkozása következtében csak rövid életű volt. A Malukui Köztársaság (*Republik Maluku Selatan*, RMS) 1950-es kikiáltása inkább a hollandok, mint a helyiek által kezdeményezett akciónak tekinthető.⁷ A kormánya száműzetésben azóta is létezik ugyan, de nem hajtanak végre erőszakos akciókat. A szeparatista mozgalom felszámolása ellenére a 2000-es évek elején a szigeten többször is összetűztek egymással a keresztény és a muszlim közösségek.

Indonéziában a többéves háború eredményeként kivívott függetlenség nem hozott gyors gazdasági fejlődést, a nehézségek nem szűntek meg. Sőt, a hollandok legyőzése után felszínre kerültek a különböző pártok közötti ellentétek is, és a békekötést követően megindult államépítés számos helyi csoport érdekeit sértette. Az Amerika-barát katonai vezetők 1957-ben megpróbálták kihasználni a helyzetet: puccsot kíséreltek meg, és a velük szövetséges jobboldali csoportok több helyen – Jáván, Szumátrán, Kalimantanon és Szulavézin – szeparatista felkeléseket robbantottak ki az első elnök, Szukarno (Sukarno) ellen. A szárazföldi erők azonban kitartottak a vezető mellett, s 1959-re sikerült megtörniük a szeparatistákat, bár az utolsó csoportjaik csak 1961-ben, az amnesztia kihirdetése után tették le a fegyvert.⁸ A következő években Szukarno ún. „irányított demokráciát” vezetett be, amellyel a népszerűsége a csúcsára érkezett. Mivel úgy gondolta, hogy Indonézia az egész Holland Kelet-India örököse, az 1960-as évek elején az akkor még holland fennhatóság alatt állt Nyugat-Pápua (*Irian Jaya*) került a külpolitikai agenda középpontjába. Dzsa-karta területi igényei nem voltak új keletűek: a terület hovatartozása már 1950-től a két

ország közötti feszültség forrásának számított, azonban az indonéz kormányzat 1954-ig bilaterális alapon, majd 1958-ig az ENSZ égisze alatt próbálta elérni a tartomány megszerzését – a hatvanas évek elején viszont a katonai nyomásgyakorlás mellett döntött.

A háborút csak az Amerikai Egyesült Államok közvetítésével sikerült elkerülni, miután az elutasította a terület független államiságát. Az ENSZ BT 1962-ben hozott döntése értelmében – egy 1962. október 1-jétől 1963. április 30-ig tartó átmeneti ENSZ-igazgatás után – az őslakosok akarata ellenére Indonézia vette át Nyugat-Pápua kormányzását, ami egy azóta is létező fegyveres szeparatista mozgalom születéséhez vezetett.

Nyugat-Pápua megszerzése az indonéz nacionalizmus nagy sikerének számított, azonban nem oldotta meg az ország gazdasági problémáit. A rendszer népszerűségének az sem tett jót, hogy a beígért földreform akadozva haladt előre. Ebben a helyzetben jött létre a Malajziai Államszövetség, amely Malajzián kívül a Borneón lévő államalakulatokat is magában foglalta. Dzsakarta pedig ezt korántsem nézte jó szemmel. Noha a területek nem képezték a korábbi Holland Kelet-India részét, de a Nagy-Indonéziáról szóló terveknek igen: a sziget teljes megszerzése, esetleg a Malajziával történő egyesülés gondolata az indonéz nacionalisták egyes csoportjainak a támogatását élvezte. Az államszövetség ellen Szukarno hivatalosan nem üzent hadat, de 1963-tól fegyveres összecsapások kezdődtek, amelyek alacsony intenzitással, de egészen 1965 őszéig tartottak – eredmények nélkül. Ez volt a konfrontáció (*konfrontasi*) időszak.

A konfrontációnak egy belső politikai átalakulás vetett véget: a baloldali, ún. Szeptember 30-a Mozgalom a nevét adó napon puccsot kísérelt meg, de másnap a hadsereg jobboldali vezetése felszámolta őket, és Suharto (Suharto) tábornok vette át a hatalmat. A következő hónapokban betiltották a kommunista pártot, több százezer embert kivégeztek, és azzal teljesen megtörték annak erejét.⁹ A tábornok 1966 márciusában az elnököt is eltávolította a hatalomból, ezáltal ő lett az ország teljhatalmú ura. Az új vezetés bevezette az ún. „új rendet”.¹⁰

Suharto a baloldali, kommunista veszély „elhárítása” után a nyugati hatalmakkal igyekezett jó viszonyt kiépíteni, így az Egyesült Államok támogatását is élvezte. Az országban a következő években bizonyos fokú gazdasági nyitás és fellendülés zajlott, azonban a katonai diktatúra a választásokat pusztán kirakati díszletként használta. A keménykezű katonai uralom visszaszorította az iszlamista megmozdulásokat (ld. a Tanjung Priokban 1984-ben kitört lázadás leverése), s viszonylag könnyűszerrel leszerelte az ország északnyugati csücskében, Acehben 1976-ban kezdődött felkelést, amelynek az újabb hulláma viszont az 1990-es évek elején már gondot okozott. Az acehi függetlenségi törekvések azonban eltörpültek az 1976 őszen kezdődött keleti-timori konfliktus mellett, amely több mint két és fél évtizedre meghatározta Indonézia biztonsági helyzetét és nemzetközi megítélését: a helyi gerillák állandó lekötöttséget jelentettek az indonéz fegyveres erők számára, bár több tízezer embert öltek meg a megszállásuk során.

Az erőszak újabb hulláma a Szukarno-rendszer bukásával indult meg, 1998-ban. Az országban több helyen, így Ambon szigetén is fellángoltak a muszlim–keresztény ellentétek, de azokon viszonylag gyorsan sikerült úrrá lenni.¹¹ Az addigi diktatúra után hatalomra

került államfők meghírdették a reformok korszakát (*Reformasi*), amely nemcsak a korábbi struktúrák átalakításával és egyfajta demokráciaépítéssel járt, de a szeparatista mozgalmakkal szembeni fellépés terén is változást jelentett.¹² A demokratikus átmenet magával vonta a tárgyalásos megoldások előtérbe helyezését, azonban a felkelések elleni műveletek – kisebb-nagyobb megszakításokkal – folytatódtak.¹³

A legvéresebb összecsapások 1999-ben, a függetlenségét megszavazó Kelet-Timoron zajlottak. A brutalitása miatt a nemzetközi közösségnek is be kellett avatkoznia: ausztrál és amerikai nyomásra a dzsakartai kormányzat meghátrálásra kényszerült, a terület pedig 2002-ben függetlenné vált. A többszöri fegyverszünet ellenére sokáig az acehi szeparatisták elleni harcok sem kerültek igazán nyugvópontra: a feleknek csak 2005-ben, Szuszilo Bambang Judhoyono (Susilo Bambang Yudhoyono) elnök alatt, nemzetközi közvetítéssel sikerült békét kötniük.¹⁴

A helyi összecsapásoknak, pogromoknak és szeparatista törekvéseknek (Nyugat-Pápua kivételével) a 2000-es évek elejére sikerült véget vetni, azonban az Abu Bakar Basír (Abu Bakar Ba'asyr) vezette radikális dzsihadista szervezetek egy évtizeden keresztül hajtottak még végre véres támadásokat külföldiek és helyi lakosok ellen. Az akcióik 1999-ben, a dzsakartai robbantásokkal kezdődtek, majd a Bali szigetén elkövetett merényletekkel folytatódtak.

Az acehi felkelés

Az Aceh és az indonéz központi kormányzat közötti konfliktus gyökerei már az ország függetlenné válása után megjelentek. A közel 60 ezer km²-es tartomány, amely napjainkban több mint ötmillió lakost számlál, hosszú időn keresztül önálló politikai és kulturális entitásként létezett, és erős helyi identitással rendelkezett, ahol az iszlám vallás is mélyebben beágyazódott a társadalomba, mint Indonézia más részein. A helyiek nehezen viselték, hogy az ország függetlenségéért hozott áldozataik ellenére Dzsakarta nem biztosított számukra autonómiát – többek között ezért is csatlakoztak sokan a Darul Islamhoz.¹⁵

A központosító Suharto-rezsim politikájára válaszul alapította meg 1976. december 4-én Hasan di Tiro a Szabad Aceh Mozgalmat (*Gerakan Aceh Merdeka*, GAM), és kiáltotta ki Aceh függetlenségét. A lépés mögött számos tényező állt: a helyiek „újgyarmati” kormányként tekintettek Dzsakartára; tiltakoztak a Jáváról érkezett bevándorlók egyre növekvő száma ellen, mivel az veszélyeztette a régió vallási és kulturális sajátosságait; valamint sérelmezték a természeti erőforrásokból származó bevételek igazságtalan elosztását. Nem véletlen, hogy a GAM első támadását 1977-ben a Mobil Oil Indonesia ellen intézte.¹⁶

Kezdetben mindössze néhány tucat ember csatlakozott Di Tiróhoz, aki akkor alapította meg az első kormányát, főként a korábbi Darul Islam által indított felkelés veteránjaira támaszkodva. Azonban a tapasztalataik nem bizonyultak elegendőnek az indonéz hadsereggel szemben: 1979 végére a GAM-ot felszámolták, a tagjait letartóztatták, többjüket kivégezték, a vezetőik közül sokan külföldre menekültek. Úgy tűnt, Dzsakarta végleg elfojtotta a szeparatista törekvéseket Szumátrán.

Azonban Di Tiro a száműzetése alatt, 1985-ben Líbiától kapott támogatást. Muammar al-Kaddáfi (Moammer Kadhafi) menedéket és katonai kiképzést biztosított a mozgalom tagjainak: az 1980-as évek második felében mintegy ezer-kétezer fő kaphatott felkészítést az észak-afrikai országban.

A fegyveres összecsapások 1989-ben újultak ki, miután a GAM harcosai visszatértek Indonéziába, és főként rendőrségi, katonai, valamint kormányzati célpontok ellen intéztek támadásokat. Válaszul az indonéz hadsereg kialakította az ún. *Daerah Operasi Militert* (DOM), azaz katonai műveleti területet, és nagyon keményen fellépett a gerillák ellen. Bár sikerült visszaszorítania a tevékenységüket, a hadsereg túlkapásai tovább növelték a lakosságnak a központi kormánnyal szembeni ellenszenvét.

Az 1999-es politikai fordulatot követően a GAM megerősödött, és Aceh vidéki területeinek mintegy 70 százalékát az ellenőrzése alá vonta. A mozgalom népszavazást követelt a függetlenségről, s annak a kikényszerítésére tömegtüntetéseket is szervezett. Még ugyanabban az évben a genfi székhelyű *Centre for Humanitarian Dialogue* (HD) közvetítésével meg is kezdődtek a béketárgyalások a meggyengült központi kormányzat és a GAM között. Két fegyverszünetet is kötöttek – 2000-ben és 2002-ben –, ám egyik sem bizonyult tartósnak: 2003 májusában a kormány szükségállapotot hirdetett, és egy újabb katonai beavatkozást indított el.

Az akkori fegyveres összecsapások következtében közel százezer ember menekült el, s a GAM harcosainak fele és több vezetője is elesett vagy fogságba került. A konfliktusnak egy természeti katasztrófa vetett véget: a 2004. decemberi cunami több tízezer áldozatot követelt, Észak-Szumátra jelentős része elpusztult.¹⁷ A GAM egyoldalú tűzszünetet hirdetett, és a nemzetközi közvélemény figyelme Acehre irányult. Bár a harcok egy ideig még folytatódtak, az indonéz hadseregnek katonai úton nem sikerült legyőznie a mozgalom erőit.¹⁸

A békefolyamatot az is elősegítette, hogy Szuharto bukása után Indonézia reformpályára lépett. Az új elnök, Szuszilo Bambang Judhojono a konfliktus békés megoldása mellett kötelezte el magát. A több évtizedes harcok kudarcát felismerve a GAM is feladta a teljes függetlenség iránti követelését.¹⁹

A béketárgyalásokat a finn Martti Ahtisaari által vezetett *Crisis Management Initiative* (CMI) segítette, a megszületett egyezményt pedig 2005. augusztus 15-én, Helsinkiben írták alá. A dokumentum értelmében Aceh különleges autonómiát kapott Indonézián belül, a nem acehi származású állami erőket kivonták a tartományból – csupán huszonötezer katona maradt ott –, a GAM pedig vállalta a leszerelést. Az egyezmény végrehajtását az Európai Unió háromszáz fős megfigyelői missziója ellenőrizte, amely 2006. december 15-én, a helyi választások után fejezte be a munkáját.²⁰

Az Acehi kormányzati törvény biztosította a tartomány számára a szélesebb körű autonómiát, például helyi politikai pártok alapításának a jogát is. Ugyanakkor több emberi jogi szervezet is arra hívta fel a figyelmet, hogy a korábbi visszaélések kivizsgálása még nem történt meg.

A 2006. decemberi tartományi választásokon a GAM korábbi tagjain kívül országos pártok is indultak. A győzelmet Irwandi Yusuf szerezte meg, akinek a támogatói bázisát főként volt GAM-harcosok alkották.

Kelet-Timor

Kelet-Timor helyzete jelentősen eltért Acehétől: a mintegy 14 ezer km²-nyi területet nem a hollandok, hanem a portugálok gyarmatosították. A Timor két része közötti határokról még 1915-ben állapodtak meg az érintettek. Míg Indonézia kiharcolta a függetlenségét, addig Kelet-Timor a második világháború után is portugál uralom alatt létezett, s miközben más gyarmatokon (Angola, Mozambik) az 1960-as évektől véres függetlenségi harc vette kezdetét, az a béke szigete maradt.

A helyzet 1974-ben változott meg gyökeresen, amikor a Lisszabonban lezajlott „szegfűs forradalom” megbuktatta Marcello Caetano és António Salazar újgyarmati politikát folytató rendszerét. Az új portugál kormányzat a dekolonizáció mellett kötelezte el magát, így Kelet-Timorban is megindult a politikai átmenet. 1974–75-ben több párt alakult, amelyek eltérő jövőképet képviseltek: a konzervatív Timori Demokratikus Unió (*União Democrática Timorense*, UDT) a portugál fennhatóság alatti autonómiát támogatta; a Független Kelet-Timor Forradalmi Frontja (*Frente Revolucionária de Timor-Leste Independente*, FRETILIN) pedig szociáldemokrata, radikálisabb nemzeti függetlenségi programot hirdetett. Megjelent a harmadik pólus is, a Timori Népi Integrációs Mozgalom (*Associação Popular Democrática Timorense*, APODETI), amely Indonéziával való integrációt sürgetett – noha azt a lakosság zöme elutasította.²¹

A politikai instabilitás hamarosan fegyveres konfliktushoz vezetett. Az UDT 1975 augusztusában puccsot kísérelt meg a FRETILIN ellen, ám az polgárháborúba torkollott, amelyben az utóbbi kerekedett felül, a portugál adminisztráció pedig kivonult Díliből, Kelet-Timor fővárosából, és többé nem tért vissza oda. A hatalmi vákuum és a baloldali ideológia megerősödése fokozódó aggodalmat váltott ki Indonéziában, ahol Szuharto katonai rezsimje már évek óta véresen fellépett minden, a kommunizmussal rokonítható mozgalommal szemben. A FRETILIN győzelme, valamint az új-guineai határ menti térség instabilitása hozzájárult ahhoz, hogy az indonéz kormány fontolóra vegye az 1965–66-os tömeges antikommunista tisztogatáshoz hasonló kelet-timori beavatkozást.

Dzsakarta – Ausztrália és az Egyesült Államok hallgatólagos beleegyezésével – 1975 decemberében katonai inváziót indított Kelet-Timor ellen.²² A hivatalos indoklás szerint a cél a „politikai káosz felszámolása” és a „timori nép kérésének” a teljesítése volt – ez utóbbit az APODETI álláspontjával igazolták. A „Komodo hadművelet” néven ismertté vált beavatkozás brutalitása és mérete jóval meghaladta a korábban becsültet: az első évben hatvan-százezer civil esett áldozatul a harcoknak, a megtorlásoknak, az éhínségnek és a betegségeknek.²³

A FRETILIN katonai szárnya, a FALINTIL (*Forças Armadas de Libertação Nacional de Timor-Leste*) gerillaháborúba kezdett, elsősorban a hegyvidéki területeken. Bár a szervezet

1978-ra komoly veszteségeket szenvedett, a lakosság jelentős része továbbra is támogatta a függetlenségi törekvéseket. A párt vezetője, Xanana Gusmão felismerte a fegyveres ellenállás korlátait, ezért átalakította a mozgalmat: ideológiailag nyitottabbá tette, és szövetségre lépett más politikai formációkkal, s megalapította a Maubere Ellenállás Nemzeti Tanácsát (*Conselho Nacional da Resistência Maubere*, CNRM; a *maubere* timori nyelven népet jelent), amely már nem kizárólag a FRETILIN nevében, hanem a timori nép egészének a képviselőjében lépett fel.²⁴

Eközben Kelet-Timor az indonéz kormányzat asszimilációs politikájától senyvedt: az indonéz tanterv bevezetése, lakosságcsere és vallási nyomásgyakorlás jellemezte a megszállást. Az animista-katolikus közösség jelentős része áttért a római katolikus hitre, amely a függetlenségi identitás egyik pillérévé vált. A díli érsek és Carlos Filipe Ximenes Belo megyéspüspök az ellenállás nemzetközi kommunikációjának a kulcsszereplőjévé vált.

A fordulópontot az 1990-es évek hozták el. Az 1991-es Santa Cruz-i mészárlás – amelynek során az indonéz hadsereg közel kétszázötven békés tüntetőt ölt meg – komoly nemzetközi visszhangot váltott ki. A hidegháború lezárulta után az Amnesty International, az ENSZ és különböző civil szervezetek figyelme Kelet-Timorra irányult. 1996-ban a későbbi miniszterelnök, José Ramos-Horta és Carlos Belo közösen nyerte el a Nobel-békedíjat, ami a timori szeparatizmus kérdésének a nemzetközi ügygé válását jelezte.

Az elszakadáshoz a végső lökést az 1997–98-as délkelet-ázsiai gazdasági válság adta meg, amely aláásta Suharto hatalmát. A *Reformasi* időszakában, a politikai nyitás jegyében Bacharuddin Jusuf Habibie indonéziai államfő engedélyezte egy, az ENSZ felügyelete alatt tartandó népszavazás megtartását. Az 1999. augusztus 30-i referendumon a résztvevők több mint 78 százaléka a függetlenségre adta le a szavazatát. A voksolást egy erőszakhullám követte, amelyet indonézbarát milíciák szerveztek, akik Díli és más városok jelentős részét is elpusztították, hogy bosszút álljanak a „hálátlan” entitáson.

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa gyorsan reagált: a – főként Ausztrália vezette – több-nemzetiségű békefenntartó haderőt, az InterFET-et (*International Force East Timor*) Kelet-Timorba vezényelték, hogy stabilizálja az ottani helyzetet. Az azt követő UNTAET (*United Nations Transitional Administration in East Timor*) a független állam intézményeinek a felépítéséért felelt. Kelet-Timor 2002. május 20-án nyerte el a teljes szuverenitását, és csatlakozott az ENSZ-hez és más nemzetközi szervezetekhez.²⁵

Nyugat-Pápu: a véget nem érő konfliktus

A mintegy 400 ezer km²-es régió Indonézia szárazföldi területeinek közel az ötödét teszi ki. A lakossága több mint ötmillió, akiknek a többsége keresztény – a 2010-es népszámlálás szerint közel 70 százalékuk protestáns. Az ország többi részével ellentétben a népesség zömét ausztronéznek, a kisebb részét melanéznek alkotják. Bár jelentős számban élnek közöttük Indonézia más területéről érkezettek, de a lakosság eredendően kulturálisan és nyelviileg is elkülönül az indonézektől, annak ellenére, hogy a holland gyarmatosítók a területet is a Holland Kelet-Indiákhoz csatolták.

Mivel a függetlenség kiharcolása után Szukarno a területet is Indonézia részének tekintette, mindent elkövetett a megszerzése – a saját megfogalmazásában: az anyaország-hoz való visszatérése (*kembali ke Ibu Pertiwi*) – érdekében. A közel egy évtizedes sikertelen diplomáciai erőfeszítések után 1962-ben Indonézia fegyveres nyomásgyakorlásának („Mandala hadművelet”)²⁶ és az Egyesült Államok közvetítésének eredményeként létrejött New York-i egyezmény (az amerikai diplomatáról másképp: Bunker-szerződés) értelmében a régió a holland fennhatóság alól ideiglenesen az Egyesült Nemzetek Szervezete irányítása alá került. Az ENSZ ideiglenes közigazgatási hatósága (UNTEA) 1963 májusáig irányította a közigazgatását, majd hivatalosan átadta a területet Indonéziának. Az egyezmény egyik legfontosabb rendelkezése alapján az indonéz kormánynak kötelezettséget kellett vállalnia arra, hogy legkésőbb 1969-ig lehetővé teszi a helyi lakosság számára, hogy szabad népszavazás keretében döntsön a jövőbeni politikai státuszról.

Az 1969-ben megrendezett úgynevezett „szabad választás aktusa” (*Act of Free Choice*) azonban súlyos legitimációs problémákkal terhelt eljárásként vonult be a térség történetébe. Ahelyett, hogy a becslések szerint akkor mintegy 800 ezres őslakos pápua közösség leadhatta volna a szavazatát, az indonéz hatóságok csupán 1025, előzetesen kiválasztott törzsi vezetőt vontak be a folyamatba, akik a hadsereg nyomására az indonéz államhoz való csatlakozás mellett adták le a voksukat.²⁷ Számos független forrás – köztük több ENSZ-megfigyelő, újságíró és diplomata – kétségbe vonta a szavazás önkéntességét és átláthatóságát, azonban az Egyesült Államok és Ausztrália, amelyek inkább a geopolitikai érdekeiket tartották szem előtt, Indonéziát támogatta az ENSZ Közgyűlésében, amely végül 84 szavazattal, 30 tartózkodás mellett elismerte a választások eredményét.²⁸

A népszavazást követően Nyugat-Pápuát hivatalosan is az Indonéz Köztársaságba integrálták, ám a pápua népesség jelentős része soha nem ismerte el legitimnek a döntést. Ez a politikai és társadalmi frusztráció közvetlenül hozzájárult a helyi szeparatista törekvések megerősödéséhez.

A helyi őslakosok az eltelt lassan hat évtizedet indonéz gyarmati létként élték és élik meg. A dzsakarta-i kormányzat másodrangú állampolgárként kezeli őket, nem veszi figyelembe az önrendelkezési igényeiket, a betelepítések révén kulturálisan fenyegeti őket, az erőforrásaik kíméletlen kiaknázásával pedig tönkreteszi a környezetet, miközben az onnan származó bevételeket nem ott fektetik be.²⁹ Nyugat-Pápuát Indonézia legfejletlenebb területeként alávetett státuszban tartják, ugyanakkor például az amerikai Freeport bányatársaság az ország egyik legnagyobb adófizetője.

Az elszakadási törekvések legfontosabb szereplője a még 1963 decemberében megalakult Szabad Pápua Mozgalom (*Organisasi Papua Merdeka*, OPM), amelynek a célja az indonéz megszállás megszüntetése és egy független pápua állam létrehozása. Az első vezetői közé tartozott Aser Demotekay, aki eredetileg spirituális és erőszakmentes eszközökkel kívánta elérni a függetlenséget. Később azonban az OPM-en belül radikalizálódás indult meg: Jacob Hendrik Prai és Seth Roemkorem/Rumkorem vezetésével a mozgalom egyre inkább fegyveres ellenállássá alakult át.³⁰

Az OPM három fő komponensből áll: egyrészt a decentralizált, területileg korlátozottan működő fegyveres egységekből (köztük a Nemzeti Felszabadító Hadsereg, [*Tentara Pembebasan Nasional*, TPN], a mozgalom fegyveres szárnya); másrészt helyi társadalmi és civil csoportokból, amelyek demonstrációkat és ellenállási akciókat szerveznek; harmadrészt egy külföldön működő politikai vezetésből, amely a nemzetközi diplomáciai szinten igyekszik felhívni a figyelmet a pápua nép helyzetére. A mozgalom szimbólumai – így a „Hajnalcsillag-zászló” (*Bintang Kejora*), a nemzeti himnusz (*Hai Tanahku Papua*), valamint a függetlenségpárti címer – mára az etnikai és a nemzeti identitás meghatározó jelképeivé váltak. A nyilvános használatuk Indonéziában bűncselekménynek minősül, és gyakran hazaárulás vádját vonja maga után.

Az OPM tevékenysége az 1970-es évek során nemzetközi dimenziójúvá bővült. 1971. július 1-jén a mozgalom vezetői – Nicolaas Jouwe, Roemkoreem és Prai – kikiáltották a Nyugat-Pápua Köztársaságot, és a Victoria nevű bázison elfogadták annak alkotmányát. Az OPM azonban belső ellentmondásoktól sem volt mentes, és 1976-ban a vezetők közötti stratégiai és ideológiai különbségek súlyos szakadáshoz vezettek. Jacob Prai megalapította az Igazság Védelmezői (*Defender of Truth*) nevű frakciót, míg Roemkoreem továbbra is a TPN élén maradt. A széttöredezettség jelentősen gyengítette a mozgalom központosított katonai kapacitását, de a „szabad Pápua” eszméje továbbra is meghatározó maradt az ellenállás diskurzusában.

Az indonéz állam az OPM-re és más szeparatista csoportokra rendszerint biztonsági fenyegetésként tekintett. Az 1980-as évektől fokozódott a katonai jelenlét a térségben, valamint elindult a transzmigrációs program, amelynek keretében jelentős számú nem pápua bevándorló települt Nyugat-Pápuába. Ez a folyamat hosszú távon demográfiai átalakulást okozott, amely a népesség etnikai összetételének az egyensúlyát is befolyásolja: a helyi őslakosok aránya folyamatosan csökken, miközben nő a bevándorlók és a kevert identitású fiataloké.

A Szuharto-rezsim bukása utáni hatalmi átalakulás (és nem melleleg Kelet-Timor példája) a pápuák számára is a változás lehetőségét villantotta fel: 1999-ben Habibie száz pápua vezetővel találkozott.

A 2000-ben megrendezett Első Pápua Kongresszus, majd 2001-ben a második is központi témává tette a függetlenség ügyét. A Dzsakarta a klasszikus kettős taktikához (mézesmadzag és furkósbót) folyamodott: egyrészt autonómiát ígért, másrészt viszont azóta is erős katonai jelenléttel biztosítja a terület indonéz fennhatóságát. A kormányzat 2001-ben elfogadta a speciális autonóm státuszról szóló törvényt, amelynek a kidolgozásába a helyi értelmiségiek egy csoportját is bevonta, Agus Sumule vezetésével – azonban a pápua kérések nagyobb részét nem vette figyelembe. A terület speciális státusza 2005-ben lépett életbe, ám az az őslakosok igényeit korántsem elégítette ki. A konfliktus nem szűnt meg, ráadásul Dzsakarta visszatért a represszív eszközökhöz: 2011-ben a Harmadik Pápua Kongresszust karhatalmi erők verték szét, miután az egybegyűltek kikiáltották Nyugat-Pápua függetlenségét.³¹ 2014-ben a nyugat-pápuai vezetők Vanuatuban azonban megalapították az Egyesült Nyugat-Pápuai Felszabadítási Mozgalmat (ULMPW).³²

Joko Widodo elnök (2014–2024) már tett egy-két gesztust az őslakosok felé: leállította a transzmigrációs programot, kiengedett néhány politikai foglyot, még a régióba is ellátogatott, azonban a katonai megszállás – 2013-ban 37 ezer indonéz fegyveres állomásozott a területen – változatlanul fennmaradt, s továbbra is elfojtják az önrendelkezési törekvéseket. A katonai jelenlét, a represszió és az atrocitások, valamint a pápuai igényeket kielégítő politikai megoldás elmaradása radikalizációhoz és a fegyveres akciók újabb fellángolásához vezettek:³³ az OPM 2018 elején újabb háborút hirdetett, az év végén pedig 21 indonéz építőipari munkást gyilkolt meg Ndugában.³⁴

2021 óta Indonézia hivatalosan is „terrorista és szeparatista szervezetként” (*Kelompok Teroris dan Separatis*) tartja számon az OPM-et és a hozzá kapcsolódó csoportokat – s ezzel a biztonsági apparátus fellépését újabb jogi eszközzel legitimizálta és erősítette meg.³⁵ Az ilyen minősítés azonban különösen veszélyes precedenst teremt, mivel az ellenállás minden formáját – még a békés tüntetéseket is – bűncselekménynek tekinti, s ezzel a politikai párbeszéd lehetőségét csökkenti.

Az OPM és az indonéz rendfenntartó erők közötti összecsapások napjainkban sem ritkák. Pedig az évtizedek óta tartó konfliktus következtében már megközelítőleg százezer őslakos és több mint négyezer indonéz katona vesztette éltét a harcokban.

A pápuaiaknak – a kelet-timoriaktól eltérően – nem sikerült érdemben internacionalizálniuk a helyzetüket. Néhány NGO-n és az emberi jogi aktivistákon kívül csak egyes óceániai államok – Pápua Új-Guinea, a Fidzsi-szigetek, Vanuatu, a Salamon-szigetek, Tonga, Új-Kaledónia, valamint Saint Vincent és a Grenadine-szigetek – adtak ki nyilatkozatot a 2010-es években az őslakosok önrendelkezési jogai mellett, de azok nem okoztak érdemi változást.³⁶

A pápua függetlenségi törekvések komplex geopolitikai, etnikai, történeti és kulturális dimenziókat ölelnek fel. A szembenállás már rég túllépett a klasszikus állam–szeparatista konfliktus keretein: az önrendelkezés eszméje, az őslakos identitás védelme, a természeti erőforrások fölötti kontroll kérdései, valamint a posztkolonializmus dilemmái mind kulcsszerepet játszanak a régió jövőjének az alakulásában. A nemzetközi közösség korlátozottan figyel Nyugat-Pápuára, így az erőteljes diplomáciai nyomás továbbra is hiányzik. Mindez hozzájárul ahhoz, hogy a terület továbbra is a 21. század egyik elfeledett, de súlyos következményekkel járó konfliktusának a színtere maradjon.

A kormányzati válaszok

Az indonéz államnak a belső fegyveres vagy szeparatista mozgalmakkal való politikai viszonya – különösen Kelet-Timor, Nyugat-Pápua, Aceh és a Maluku-szigetek esetében – az állami egység megőrzésére irányuló törekvések és a perifériák sajátos identitásai, sérelmei közötti feszültségek mentén alakult. Az egyes elnökök ideológiai alapállása, a hadsereg szerepe, valamint a nemzetközi környezet változásai jelentős mértékben meghatározták, hogy a központi hatalom mikor alkalmazott katonai erőszakot, és mikor próbálkozott politikai kompromisszummal vagy gazdasági integrációval.

Szukarno elnöksége (1945–1967) alatt az indonéz nacionalizmus eszméje, a *Pancasila* és az „egység a sokféleségben” elve formálta az állami fellépést. Bár ezek az ideák deklaráltak az etnikai és vallási sokszínűség elfogadását hangsúlyozták, a gyakorlatban Szukarno elutasította a régiók politikai autonómiáját. Az indonéz függetlenség után, az 1950-es években Aceh iszlámalapú autonómiát követelt, sőt a Darul Islam mozgalom keretében iszlám államot kívánt létrehozni. A dzsakartai kormány azonban keményen fellépett ellene: katonai erővel verte le a felkelést, miközben bizonyos vallási-kulturális engedményeket is tett. Hasonlóan járt el Maluku déli részén is: a szigetcsoporthoz tartozó keresztény dominanciájú déli részén 1950-ben kikiáltották a Dél-malukui Köztársaság nevű független államot, ám a hadsereg rövid úton felszámolta, és a mozgalom tagjai száműzetésbe kényszerültek. Szukarno idején Nyugat-Pápua sorsát is az állami integrációs logika határozta meg: az elnök 1961-ben katonai és diplomáciai eszközökkel annektálta a térséget, amely korábban holland gyámság alatt állt.

Szuharto alatt (1967–1998) a központosítás, illetve a „rend és stabilitás” elérése érdekében az állam biztonsági apparátusa vált dominánssá. A hadsereg nemcsak védelmi, hanem belpolitikai szereplőként is fellépett, különösen a szeparatista törekvések elfojtása során. Indonézia 1975-ben katonai inváziót hajtott végre Kelet-Timor ellen, és elfoglalta, a megszállás alatt pedig tömeges emberi jogi jogsértések történtek. Acehben 1976-ban jött létre a Független Aceh Mozgalom (*Gerakan Aceh Merdeka*, GAM), amely az iszlám identitásra építve követelt függetlenséget. A tartományt azonban katonai művelti területté nyilvánították, ahol a hadsereg széles körű jogokat kapott, és súlyos visszaéléseket követett el a civil lakossággal szemben. Nyugat-Pápua esetében az 1965 óta működő OPM elleni fellépés szintén a katonai elnyomás eszközeivel történt. Bár a régiókba fejlesztési forrásokat is irányítottak, a valóságban azok a beruházások gyakran szintén inkább a központi elit érdekeit szolgálták.

A Suharto-rendszer összeomlása után, Habibie rövid elnöksége (1998–1999) alatt megindult a politikai liberalizáció. Kelet-Timor számára engedélyezte a népszavazást, amelynek megtartása a függetlenség elnyeréséhez vezetett – bár a kivonulásuk előtt a hadsereg és az indonézbarát milíciák súlyos pusztítást végeztek. Habibie Pápua esetében is tett ugyan gesztusokat, például megnyitotta a régiót a nemzetközi megfigyelők előtt, de mélyebb reform nem történt. Acehben pedig megszüntette a katonai művelti zónát, de a GAM-mal való érdemi párbeszédre nem volt hajlandó.

Abdurrahman Wahid idején (1999–2001) az állam látszólag nyitottabb lett a párbeszédre. Pápuának engedélyezte a „Pápua” név használatát, és nyitottnak mutatkozott a kulturális autonómia iránt. Acehben hivatalos tárgyalásokat folytatott a GAM-mal, és elutasította a katonai megoldás kizárólagosságát. Ugyanakkor 1999-ben a Maluku-szigeteken a keresztény és a muszlim közösségek között súlyos zavargások törtek ki, amelyek 2002-ig tartottak, és több ezer halálos áldozattal jártak, a központi kormány viszont nem tudott hatékonyan beavatkozni, sőt a hadsereg megjelenése gyakran még fokozta is a konfliktust.

Megawati Szukarnoputri (Szukarno lánya) elnök (2001–2004) ismét a központosító logikát követte. Acehben újraindultak a katonai műveletek, és 2003-tól ismét hadműveleti területté vált a tartomány. A GAM ellen totális háborút kezdtek, a civil lakosságot kollektívan gyanúsítottként kezelték. Pápua autonómiatörekvéseit is elutasították, és továbbra is katonai eszközökkel tartották fenn az ellenőrzését. Ambonban a zavargások formálisan lezárultak ugyan, de a központi kormányzat nem indított mélyreható társadalmi megbékélési vagy decentralizációs folyamatot Malukuban sem.

Szuszilo Bambang Judhono (2004–2014) politikája egyfajta kettősséget tükrözött: a biztonságpolitikai következetesség és a gazdasági-fejlesztési törekvések keveredtek benne. A legnagyobb áttörés Acehben történt: 2005-ben Helsinkiben békemegállapodást írtak alá a GAM-mal, amelynek értelmében a tartomány széles körű autonómiát kapott, külön pénzügyi jogkörökkel, saját pártrendszerrel és a sáría részleges alkalmazásával. Pápua esetében viszont a gazdasági fejlesztések (pl. infrastruktúra, oktatás) ellenére a politikai autonómia bővítése elmaradt, és a katonai jelenlét sem szűnt meg.

Joko Widodo (Jokowi) elnöksége alatt (2014–2024) a hangsúly a gazdasági integráción és a regionális fejlesztésen volt. Jokowi különösen Nyugat-Pápua modernizációját és infrastrukturális korszerűsítését tűzte a zászlajára. Ugyanakkor a térségbeli fejlesztések csak ritkán társultak az őslakosoknak a politikai életben való részvételével, és a helyi közösségek úgy érezték, kiszorulnak a saját földjükről. A 2019-es pápua zavargások újra felszínre hozták az elnyomás és a marginalizáció tényét. Aceh autonómiája formálisan megmaradt, de a központi kormány gyakran megkerülte vagy figyelmen kívül hagyta a helyi döntéshozatalt. Ambonban és Maluku más területein fizikailag béke volt, de az autonómia intézményei gyengék maradtak, és a közösségi szintű bizalomépítés csak részlegesen valósult meg.³⁷

Prabowo Szubianto elnökségének (2024–) elején sokan attól tartanak, hogy a Szuharto-éra autoriter és biztonságcentrikus politikája térhet vissza. Szubianto katonai múltja miatt felmerül annak a lehetősége – különösen Kelet-Timor és Pápua kapcsán –, hogy elnökként is inkább a kemény kéz politikáját részesíti majd előnyben. Bár konkrét intézkedések még nem történtek, valószínű, hogy Pápuában a katonai jelenlét fennmarad, Aceh autonómiája csupán szimbolikus lesz, a Maluku-szigetek pedig a stabilitása ellenére sem kap politikai súlyt a központi döntéshozatalban.

1. táblázat
Az indonéz elnökök és a szeparatista mozgalmak³⁸

Elnök	Időszak	Kelet-Timor	Nyugat-Pápua	Aceh	Általános megközelítés
Szukarno	1945–1967	–	Az 1963-as annexió, katonai megszállás	Militarizáció, a Darul Islam elleni (felkelésellenes) hadműveletek	Nemzetépítés, határok kiterjesztése, represszív centralizáció
Szuharto	1967–1998	Az 1975-ös annexió, elnyomás, erőszakos integráció	Militarizáció, asszimiláció, fejlődéspropaganda	Hosszú elnyomás, a GAM elleni hadjáratok	Represszív, centralizáló, nemzeti egységet erőltető
Habibie	1998–1999	Népszavazás engedélyezése → függetlenség	Kevés változás, de reformista légkör	Enyhülés, de érdemi békefolyamat nem indult el	Pragmatikus nyitás, rendszerváltás alatti átmenet
Abdurrahman Wahid	1999–2001	Függetlenség elismerése	Kulturális autonómia, „Pápua” név engedélyezése	Tárgyalási szándék, politikai nyitás	Decentralizáció, párbeszéd-orientált politika
Megawati Sukarnoputri	2001–2004	Függetlenség elfogadása	Autonómia korlátozása, katonai fellépések	Fokozott katonai jelenlét, kemény fellépés a GAM ellen	Centralizált hatalom, visszalépés a decentralizációban
Szusilo Bambang Yudhono	2004–2014	–	Autonómia fenntartása, de katonai túlsúly	2005: Helsinkiben aláírt békemegállapodás, autonóm státusz	Kettős stratégia: párbeszéd + katonai ellenőrzés
Joko Widodo (Jokowi)	2014–2024	–	Infrastruktúra-fejlesztés + fokozódó represszió	Formálisan fenntartja az autonómiát, de csökkent figyelem	Fejlesztésközpontú retorika, de az elnyomó eszközök aktívak
Prabowo Subianto	2024–	–	Fokozódó represszió	Autonómia fenntartása	Egyelőre a korábbi kettős politika folytatása

Konklúzió

Indonéziát a posztkoloniális történelme során, az egységes nemzetállam megteremtésére tett lépései közepette folyamatos kihívásokkal került szembe, különösen az etnikai, vallási és földrajzi sokszínűségből fakadó szeparatista törekvések révén. A Kelet-Timor, Aceh és Nyugat-Pápua területén kibontakozott függetlenségi mozgalmak – az eltérő történelmi és társadalmi gyökereik ellenére – mind hasonló módon reagáltak az indonéz központi állam homogenizáló és centralizáló politikájára. A különféle szeparatista mozgalmak tanulmányozása arra világít rá, hogy a nemzeti egység eszméje és a soknemzetiségű állam valósága között feszülő ellentmondások miként járulnak hozzá a konfliktusok kialakulásához és tartósságához.

Miközben az állam gyakran a biztonság és a szuverenitás megőrzésének a jegyében alkalmazott katonai eszközöket, azok ritkán érték el tartós nyugalmat. A Kelet-Timor függetlenségéhez vezető út például éppen azt demonstrálja, hogy a nemzetközi figyelem és a politikai kompromisszumkészség hogyan tudja áttörni az állami ellenállást. Ezzel szemben Aceh és – különösen – Nyugat-Pápua esete arra figyelmeztet, hogy a katonai elnyomás és a gazdasági kizsákmányolás hosszú távon csak tovább mélyíti a társadalmi feszültségeket.

A szeparatista mozgalmak nem tekinthetők pusztán biztonságpolitikai kihívásoknak – azok olyan komplex társadalmi és politikai problémák megtestesítői, amelyek megoldása kizárólag a párbeszéd, a decentralizáció, valamint az etnikai és kulturális identitások iránti tisztelet alapján lehetséges. Indonézia jövője nagymértékben azon múlik, képes lesz-e valódi, inkluzív nemzetállammá válni, amely teret biztosít a különböző közösségek önrendelkezési igényeinek is – anélkül, hogy az állami integritás alapjai meginognának.

Jegyzetek

- 1 Gyene Pál: „Democracy, Islam and Party System in Indonesia: Towards a Consensus-Oriented Model?”, *Power, Conflict, and Democracy Journal*, 7., no. 1. (2019): 27–55.
- 2 Smith, Anthony L.: „Indonesia: Letting Go to Hold on” in *Fixing Fractured Nations: The Challenge of Ethnic Separatism in the Asia-Pacific*, szerk. Ahrari, Ehsan és Wirsing, Robert G. (London: Palgrave Macmillan, 2010), 15–35. o.
- 3 Rabasa, Angel és Haseman, John: *The Military and Democracy in Indonesia: Challenges, Politics, and Power* (Santa Monica, CA: Rand, 2022).
- 4 Ahrari, Ehsan: „Conclusion” in *Fixing Fractured Nations*, 244–268. o.
- 5 Vickers, Adrian: *A History of Modern Indonesia* (Cambridge: Cambridge University Press, 2013).
- 6 Balogh András: *Délkelet-Ázsia történelme* (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó Kft., 2018).
- 7 Webster, David: „From Sabang to Merauke: Nationalist Secession Movements in Indonesia”, *Asia Pacific Viewpoint*, 48., no.1. (2007): 85–98.
- 8 Vickers: *A History of Modern Indonesia*.
- 9 Tarbai Gabriella: „Az 1965–66-os indonéziai katonai hatalomátvétel és népirtás”, *Eszmélet*, 28., no. 112. (2016): 28–43.

- 10 Hannigan, Tim: *A Brief History of Indonesia: Sultans, Spices, and Tsunamis: The Incredible Story of South-east Asia's Largest Nation* (North Clarendon, VT: Tuttle Publishing, 2015).
- 11 Vickers: *A History of Modern Indonesia*.
- 12 Abdulbaki, Louay: „Democratisation in Indonesia: From Transition to Consolidation”, *Asian Journal of Political Science*, 16., no. 2. (2008): 151–172.
- 13 Bertrand, Jacques: *Nationalism and Ethnic Conflict in Indonesia* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003).
- 14 Háda Béla: „Indonézia regionális hatalmi esélyei Délkelet-Ázsiában – pró és kontra”, *Nemzet és Biztonság: Biztonságpolitikai Szemle*, 7., no. 4. (2014): 3–21.
- 15 Vickers: *A History of Modern Indonesia*.
- 16 Brown, Graham: „Horizontal Inequalities, Ethnic Separatism, and Violent Conflict: The Case of Aceh, Indonesia”, *Human Development Reports*, https://www.researchgate.net/publication/241759375_Horizontal_Inequalities_Ethnic_Separatism_and_Violent_Conflict_The_Case_of_Aceh_Indonesia (a letöltés ideje: 2025. november 14.).
- 17 Reliefweb, „Aceh Redux: The Tsunami That Helped Stop a War”, <https://reliefweb.int/report/indonesia/aceh-redux-tsunami-helped-stop-war> (a letöltés ideje: 2025. november 14.).
- 18 Miller, Michelle Ann: Self-Governance as a Framework for Conflict Resolution in Aceh” in *Autonomy and Armed Separatism in South and Southeast Asia* (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), 36–58. o.
- 19 Susan, Novri: *The Aceh Separatism Conflict in Indonesia: The Practice of Governance in Conflict* (Heidelberg: Springer, 2023).
- 20 Miller: „Self-Governance as a Framework”.
- 21 Fibiger, Mattias: *Suharto's Cold War: Indonesia, Southeast Asia, and the World* (Oxford: Oxford University Press, 2023).
- 22 Uo.
- 23 Igaz Levente: „Portugál gyarmat, indonéz tartomány, független állam: Kelet-Timor 30 éve”, *Kül- Világ: A Nemzetközi Kapcsolatok Folyóirata*, 1., no. 3. (2004): 1–25. o.
- 24 Uo.
- 25 Soares, Aderito de Jesus: „The Parallels and the Paradox of Timor-Leste and Western Sahara” in *Autonomy and Armed Separatism in South and Southeast Asia*, szerk. Miller, Michelle Ann (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), 77–92. o.
- 26 Timmer, Jaap: „A Brief Social and Political History of Papua, 1962–2005”, *The Ecology of Indonesia Series*, no. 2. (2007): 1098–1124.
- 27 Singh, Bilveer: „Autonomy and Armed Separatism in Papua: Why the Cendrawasih Continues to Fear the Garuda” in *Autonomy and Armed Separatism*.
- 28 Chauvel, Richard: „Constructing Papuan Nationalism: History, Ethnicity, and Adaptation”, *Policy Studies*, no. 14. (2005).
- 29 Singh: „Autonomy and Armed Separatism”.
- 30 Chauvel: „Constructing Papuan Nationalism”.
- 31 Blades, Johnny: „Third Papuan People's Congress Ends in Chaos”, *Radio New Zealand*, <https://www.rnz.co.nz/international/pacific-news/200347/third-papuan-people-s-congress-ends-in-chaos> (a letöltés ideje: 2025. november 14.).
- 32 *United Liberation Movement for West Papua, ULMWP*, <https://www.ulmwp.org/ulmwp> (a letöltés ideje: 2025. október 21.).
- 33 Chauvel, Richard: „West Papua: Indonesia's Last Regional Conflict”, *Small Wars & Insurgencies*, 32., no. 6. (2021): 913–944.
- 34 Lamb, Kate: „Separatist Insurgency in Indonesia's Papua Region”, *Reuters*, <https://www.ulmwp.org/ulmwp> (a letöltés ideje: 2023. február 23.).

- 35 Pan, Yue és Xiao, Qin: „Separatist Movements Influenced by International Intervention: The Case of West Papua”, *Asian Social Science*, 19., no. 5. (2023): 23–36.
- 36 Szakáli Máté: „Az 1998 utáni indonéz szeparatizmuspolitika: Nyugat-Új-Guineán a kormányzati döntéshozatal szemszögéből” in *Veszélyes vizeken*, szerk. Salát Gergely (Budapest: Typotex, 2019), 295–319. o.
- 37 Háda Béla: „Az indonéz fegyveres erők fejlesztésének néhány kérdése”, *Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elvezérek*, no. 12. (2023): 1–8. [https://jli.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2023_12_Az%20indon%C3%A9z%20fegyveres%20er%C5%91k%20fejleszt%C3%A9s%C3%A9nek%20n%C3%A9h%C3%A9ny%20k%C3%A9rd%C3%A9se%20\(H%C3%A1da%20B%C3%A9la\).pdf](https://jli.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2023_12_Az%20indon%C3%A9z%20fegyveres%20er%C5%91k%20fejleszt%C3%A9s%C3%A9nek%20n%C3%A9h%C3%A9ny%20k%C3%A9rd%C3%A9se%20(H%C3%A1da%20B%C3%A9la).pdf) (a letöltés ideje: 2025. november 14.)
- 38 Fujikawa, Kentaro: „Drifting between Accommodation and Repression: Explaining Indonesia's Policies toward Its Separatists”, *The Pacific Review*, 30., no. 5. (2017): 655–673.